

СИСТЕМА ВИЩОЇ ОСВІТИ США: ПЕРСПЕКТИВНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто систему вищої освіти США як країни-лідера у наданні освітніх послуг. Досліджуються форми та організація вищих навчальних закладів у Америці, їх роль та значення для суспільства. Вивчається позитивний досвід освітньої системи США з точки зору його запровадження в Україні.

Ключові слова: система вищої освіти, вищий навчальний заклад, університет, дослідницький університет, децентралізація, автономія.

Постановка проблеми. Світова спільнота давно усвідомила цінність вищої освіти не лише у соціально-економічному розвитку окремо взятої країни, але й у підвищенні її конкурентної переваги на світовому ринку товарів та послуг. Освіта відіграє й відіграватиме вирішальну роль у модернізації економіки та усесторонньому розвитку держави, оскільки саме країни з найбільш могутнім освітнім потенціалом забезпечують прогрес людства. Сьогодні вища освіта України переживає період трансформації, оскільки існує нагальна потреба у модернізації освітньої системи. Орієнтиром для України є світові лідери з надання освітніх послуг, адже реформування системи освіти України та нове законодавство в умовах глобалізації вимагає зміни парадигми вітчизняної освіти і звернення до позитивного досвіду провідних країн у освітній галузі. На даний час Сполучені Штати Америки мають потужну освітню систему, яка за якісними і кількісними показниками є однією з найбільш ефективних систем у світі. Вищі навчальні заклади Америки є осередками демократії і прогресу, потужними центрами розвитку громадянського суспільства і стабільно посідають перші місця у відповідних світових рейтингах. Тому вивчення досвіду організації системи освіти у США з подальшим запровадженням найбільш ефективних моделей та технологій у вітчизняній освіті у перспективі має сприяти вдосконаленню системи української освіти та підвищенню її стандартів до світових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження впливу глобалізації на процеси модернізації в освітній галузі проводили українські вчені, зокрема В. Андрущенко, В. Кремень, Є. Пінчук, Ю. Ткачук, Л. Хижняк та зарубіжні фахівці: М. Квієк, Н. Канаєв, Г. Макбурни, А. Сємьонова, С. Сємьонов, Ю. Яковец. Вивченням впливу соціокультурної, економічної, політичної складових розвитку держави на вищу освіту та систему управління нею займалися С. Андрейчук, В. Андрущенко, В. Астахова, В. Вікторов, І. Грищенко,

Д. Дзвінчук, І. Дичківська, М. Дмитриченко, І. Добрянський, К. Корсак, В. Крижко, В. Луговий, А. Мазак, В. Мельник, П. Петровський, В. Плавич, М. Романенко, Ю. Шаров та багато інших, вбачаючи проблемні аспекти традиційної системи освіти в наявності значних диспропорцій між функціонуючою системою освіти і реальними потребами суспільства. Основні тенденції розвитку вищої освіти США в сучасних умовах висвітлено у дослідженнях Л. Антоненко, Н. Бабічевої, Р. Беланової, О. Романовського, Е. Каверіної, Н. Ничкало і В. Кудіної та інших дослідників. Разом з тим, дослідження досвіду США у побудові конкурентоспроможної та ефективної системи вищої освіти у сучасних умовах є важливим та таким, що потребує детального вивчення та вироблення механізмів його подальшого практичного застосування в українських реаліях із урахуванням національних особливостей.

Формулювання цілей статті. Мета нашого дослідження полягає у вивченні особливостей системи вищої освіти США, дослідженні значення і статусу навчальних закладів освіти у Америці, та порівнянні з реаліями української освіти в умовах змінного законодавства України та визначення того позитивного досвіду у формуванні та організації системи вищої освіти у США, запровадження якого сприяло б вдосконаленню вітчизняної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток стійкої і ефективної системи освіти, особливо вищої освіти, є фактором конкурентної переваги країни. Освіта – це не тільки отримання професії, це джерело розвитку суспільства. У США на сьогоднішній день розвинена досить потужна структура освіти, яка за якісними і кількісними показниками є однією з найбільш ефективних систем у світі. Статистика свідчить, що близько 70 % американців мають вищу та незакінчену вищу освіту – один із найвищих показників у світі [1]. Важливими джерелами освіти у США, як і в деяких інших розвинутих країнах, є формальна і профільна освіта.

Формальна освіта являє собою класичний тип освіти, тобто підготовку в коледжах і університетах. Слід зазначити, що дефініція поняття "коледж" у системі вищої освіти США може означати як самостійний навчальний заклад (термін навчання, як правило два або чотири роки), так і аналог факультету університету, що готує спеціалістів в окремій галузі і має певну автономію. Університети у США – це, переважно, потужні навчально-наукові комплекси, які об'єднують різні заклади, установи і наукові центри. Як правило, випускники коледжів отримують диплом бакалавра, в той час як в університетах крім цього здійснюється навчання за магістерськими і докторськими програмами. Сьогодні існує стала тенденція інтеграції університетів із закладами середньої освіти, перш за все старшою середньою школою.

Своєрідність американської вищої школи полягає в її багаторівневості і

розгалуженості, поділу вищих навчальних закладів на державні та приватні, їх відмінності за якістю і кількістю ступенів, що присвоюються, наявності систем залікових одиниць, особливостях роботи професорсько-викладацького складу. Багаторівневість системи вищої освіти, створена на основі "розподілу функцій" між навчальними закладами, є саме тим механізмом, за допомогою якого в США намагаються вирішити проблему підвищення якості підготовки спеціалістів [2]. Така розвинена мережа приватних і державних установ вищої і середньої професійної освіти дозволяють більшій частині населення отримати професію.

У зв'язку з тим, що у США виникло безліч різноманітних форм організації вищих навчальних закладів, міжнародний Фонд Карнегі з розвитку освіти в 1994 році запропонував їх класифікацію. Зазначимо, що Фонд Карнегі є однією з тих небагатьох організацій, які є національними, але водночас беруть активну участь у вирішенні питань міжнародного рівня. Згідно визначених критеріїв Фондом Карнегі визначається тип вищого навчального закладу. Насправді їх класифікація досить складна й різноманітна: вони розрізняються за формою організації та з профільного типу. Під профільним типом розуміється не спеціалізація в будь-якій науковій галузі (фізико-математичний університет, гуманітарний університет тощо), а профіль університету з точки зору комплексності функцій, тобто того набору і кількості функцій, які він здійснює. Загалом навчальні заклади класифікуються за десятима рівнями. На найнижчому десятому рівні розташовуються професійні школи університетів та спеціалізовані інститути, що забезпечують населення вищою освітою на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях: від бакалавра до доктора. Зазвичай це теологічні школи, бізнес-школи, медичні та інженерні школи, школи мистецтв тощо. На дев'ятому рівні знаходяться дворічні коледжі, які готують медсестер, соціальних робітників або ж представників інших професій, що не потребують повномасштабної вищої освіти. На восьмому та сьомому рівнях розташовані чотирирічні коледжі. Це, як правило, інститути, що навчають студентів за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавр з різноманітних галузей. На шостому та п'ятому рівнях – університети та коледжі, які окрім бакалаврської освіти надають ще можливість навчатись на здобуття рівня магістра. На четвертому та третьому рівнях – університети, які крім програм на здобуття освітньо-кваліфікаційних рівнів бакалавра та магістра пропонують докторантські програми. На самій вершині, на другому та першому рівнях знаходяться дослідницькі університети. Ці університети здійснюють освітню функцію та пропонують широкий спектр освітніх програм на всіх рівнях: від бакалавра до доктора наук. У дослідницьких університетах зосереджені американські наукові школи та дослідницькі проекти, саме тут проводиться більша частина фундаментальних наукових досліджень США. Відмінності між рівнями полягають в умовах прийняття абітурієнтів та коефіцієнті

конкурентоспроможності навчального закладу на ринку освітніх послуг країни, якості освіти, різноманітності навчальних програм, кількості захищених докторських дисертацій за рік та обсягах фінансової допомоги держави [3].

Досліджуючи систему вищої освіти США неможливо не звернути увагу на значення такого важливого елементу як університет. Слід відмітити те, що в Америці між класичним університетом та дослідницьким університетом існує суттєва відмінність. Сьогодні дослідницький університет у США являє собою багатогранний соціальний інститут: він є науковим і освітнім центром і, в той же час, є самостійним економічним суб'єктом. Він сприяє розвитку регіону, приваблюючи до себе вчених, бізнесменів, компанії, капітал – розвивається не тільки економічна, а й соціальна структура регіону. Виникають бізнес парки, в яких бізнес прагне дістати на ранній стадії перспективні технології. Як економічний суб'єкт університет купує товари, наймає людей – тобто укладає економічні угоди, діє як комерційна компанія. Саме тому можна сміливо стверджувати, що університет в Америці – це серце регіону. З огляду на досвід США, створення дослідницьких університетів в окремих регіонах України також матиме сприятливі для економіки та розвитку регіонів наслідки. Проте, не можна не погодитись з тим, що перша і, мабуть, найголовніша функція університету на сьогоднішній день – це освітня. Хоча справедливим є й те, що як соціальний інститут університет також покликаний відігравати і роль медіатора між суспільством і наукою. Сьогодні університет є не тільки освітній або технологічний інститут, в якому нове знання перетворюється на готовий продукт. Тому цілком слушною є думка, що університет – це, насамперед, життєво важливий орган суспільства, без якого воно не буде повноцінно існувати [4].

Якщо ж уявити університет в якості економічного суб'єкта, що чинить економічні дії, то можна побачити, навіть у звичайного університету цілу мережу взаємин. Це і витрати університету на персонал (від ректора до поліції кампусу), і витрати на техніку і обладнання, і закупівля навчальних матеріалів. У той же час це і витрати студентів, плата за оренду житла, користування послугами на території університету тощо. Це вельми умовна схема економічних відносин невеликого публічного університету. Якщо ж говорити про великі дослідницькі університети, то сюди можна додати численні трансакції, пов'язані з технологічними парками, бізнес-інкубаторами, бізнес-ангелами, пайову участь у венчурному інвестуванні університету. Перераховувати можна дуже довго, але чим більший університет, тим більше у нього економічних відносин, тим вони складніші. Це правило справедливе для будь-якого економічного суб'єкта. Отже, університет у США – це не лише осередок освіти, а й повноцінний економічний суб'єкт.

Університети у Америці значно впливають на зайнятість в регіоні. І чим

більший університет, тим відчутніше його вплив. У кампусах пропонуються робочі місця для людей з абсолютно різною освітою (у той же час, у них з'являється шанс на подальше навчання). Податки із зарплат йдуть у місцеву казну. Засоби, які виплачуються як заробітна плата, так само поповнюють економіку штату, оживляючи грошовий обіг. Безліч фірм міста або штату забезпечується роботою завдяки університетам: фірми поставляють техніку, витратні офісні та лабораторні матеріали, меблі, обслуговують техніку, здійснюють ремонт будівель, підтримують комунікації тощо. Багато університетів самостійно здійснюють не тільки ремонтні, а й будівельні роботи. Будують нові лабораторії, завдяки яким залучаються приватні компанії. Наприклад, Гарвард побудував в перше десятиліття лабораторію для медичної школи, Бауерську лабораторію, нову будівлю школи бізнесу, студентський центр, 235-кімнатне житлове будівлю для студентів магістратури тощо. Колумбійський університет, обмежений в територіях, розробив план перебудови частини Західного Гарлему з метою перетворити його в світовий академічний центр. Проект схвалила мерія Нью-Йорка, а фінансування будівництва здійснюється приватними компаніями. Таке будівництво знизить активний попит на житло в регіоні, отже – стримає зростання цін.

Важливою складовою університету є науково-дослідна діяльність. Багато досліджень спонсоруються з джерел, які розташовані за межами штату, а кошти витрачаються безпосередньо в регіоні. Деякі дослідження університетів, в сукупності, обчислюються мільйонами доларів. Налагоджуються контакти між університетом і бізнесом – особливо в плані різних розробок. Підвищується рівень і якість освіти, що сприяє, як я вже згадував, розвитку людського потенціалу в особі студентів – майбутніх фахівців. Часто підсумком всіляких досліджень є науковий продукт, технологія, яка впроваджується у виробництво, підвищуючи його ефективність. Таким чином, на нашу думку, роль університету як у системі освіти, так і у соціумі, економіці та розвитку окремих регіонів є надзвичайно важлива у США. Таке значення університету не лише як "храму науки", а й рушійної сили розвитку суспільства важко переоцінити.

Варто відзначити, що сьогодні у Законі України "Про вищу освіту" у редакції від 2014 року закріплено визначальну роль університету. Такий стан речей говорить про те, що українська освіта міцно стоїть на шляху до вдосконалення та сталого розвитку. Так у статті 30 згадуваного Закону чітко прописані не лише визначення статусу дослідницького університету та засади, на яких він базується, а й широке коло його повноважень. Автономія вищого навчального закладу такого типу свідчить про впровадження демократичних засад освіти і також дає змогу вишу швидко розвиватись, реагувати на ринок праці та просувати дослідження в тій чи іншій галузі.

Розглянемо інший вид освіти у США – профільну освіту. Профільна освіта Америки представлена різними навчальними центрами приватних компаній – перш за все, великими корпораціями. Під профільною освітою мається на увазі підготовка на "робочих місцях". Іншими словами, підготовка поза стінами університету. Така підготовка може бути як в навчальному центрі, так і безпосередньо в приміщенні підприємства, де працює працівник.

Розглянемо більш детально профільну освіту у США. Однією з особливостей системи освіти Америки є розвинений канал профільної освіти, що має на увазі підготовку робітничих кадрів за спеціальними програмами, не пов'язаними з формальною освітою. Підготовка фахівця з профільної програми, по закінченні якої майбутній працівник отримує знання та навички, необхідні йому для роботи. За оцінками фахівців витрати в цій області сягають 100 млрд. дол. щорічно. Освітні програми такого плану мають 76% великих корпорацій США, в яких штат перевищує 500 осіб або 30% від загального числа всіх фірм країни. Освітні програми, як правило, представляють собою курс лекцій та / або практичних занять, на яких співробітники отримують знання, необхідні їм для виконання службових обов'язків, або для підвищення рівня кваліфікації, або для забезпечення техніки безпеки – особливо це стосується різних компаній, чия діяльність пов'язана з видобутку та переробки нафти, ядерною енергією, металургією тощо. Навчання проходить або безпосередньо на робочих місцях, або в спеціально створених навчальних центрах. Бувають випадки різних договорів з інститутами – тобто з третіми особами. Термін навчання та освітні особливості програм залежать від мети курсу. Зазвичай, для курсу підвищення кваліфікації, пов'язаного з опануванням нової технології виробництва або його процесу, передбачається 500-600 годинний навчальний план [3]. Отже система освіти США є різноманітною та відкриває широкі можливості вибору перед тими, хто хоче навчатись.

Соціально-економічна модель вищої освіти США представляється однією з найбільш ефективних моделей на сьогоднішній день. В умовах нової економіки, заснованої на знаннях, величезну роль в житті університету починають грати його економічні показники. Як правило, вони складаються з сукупності фінансових можливостей університету – його дослідницької діяльності, спрямованої на одержання прибутку, його бізнес інкубаторів, де розташовуються венчурні фірми тощо. З цієї причини величезну роль в житті університетів починають грати контракти, які укладаються з великими приватними компаніями на розробку того чи іншого наукового продукту. Бізнес проявляє все більше зацікавленості у великих університетах. У політичних колах США існує думка, що університети є ресурсом економіки, який не був реалізований в повній мірі в боротьбі за світові ринки і економічне зростання [5].

Хоча суперечки навколо фінансування та державного регулювання в галузі освіти у США ніколи не вщухають. Тут спостерігається і конфлікт політичних переконань, і конфлікт соціальних груп, чиї інтереси представляють сенатори тощо. Потрібно сказати, що питання фінансування та політичного регулювання завжди були складним завданням. Проте в цілому ефективність політики Вашингтона, незалежно від партії, яка в той момент представлена в парламенті більшістю, залишається на належному рівні. Федеральний уряд намагається приділяти увагу системі освіти, особливо – вищої. За законом США про освіту, федеральний уряд надає фінансову допомогу штатам, навчальним закладам, які докладають зусиль для проведення освітніх реформ з метою удосконалення якості освіти [2]. Це позначається на якості освітніх програм, на матеріально-технічній оснащеності університетів і, як наслідок, на ефективності навчання. ще однією особливістю американської системи освіти є постійне зростання інвестицій в дану галузь, як з боку держави, так і з боку приватного сектора. Крім того, США є лідерами в області витрат на освіту від ВВП: у 2013 році в США вони становили 3,1% при ВВП у 15,684 трлн. дол., тоді як в Україні витрати на вищу освіту на той самий період становили 2,1% при ВВП майже 175,6 млрд. дол. [6].

Організація і система управління вищої освіти вирізняється поміж тих, що існують у європейському світі. Вища освіта децентралізована, тобто цілком і повністю знаходиться у відомстві штатів і місцевих органів влади. США відмовилися від традиційної європейської концепції сильного уряду. Американські закони визначають, що незалежно від підпорядкування всі заклади вищої освіти повинні вважатися автономними об'єднаннями під загальним наглядом усього суспільства (федерального уряду і урядів штатів як розподільовачів коштів за встановленими законами) й фактичним керівництвом органів (наглядових рад довірчих осіб), що складаються з представників наукової громадськості, місцевої влади, підприємницьких і фінансових кіл, професорів, відомих громадян з дипломами даного вищого навчального закладу. Вироблена ними стратегія розвитку закладу реалізується затвердженням наглядовою радою президентом закладу та його адміністративною командою. У кожному штаті вже сформувалася власна структура координації діяльності розташованих на його території вищих навчальних закладів різного рівня і підпорядкування й встановлення спільних "правил гри і вимог" (стандарти з прийому і програми, форми звітності й перевірок, рівні фінансового забезпечення тощо). Усі численні громадські організації разом формують Американську раду з освіти, завданням якої є представлення загальних інтересів і потреб системи освіти й мільйонів її учасників перед федеральним урядом і президентом [7].

У країні склалося ефективне громадянське суспільство, працює багато неурядових, некомерційних організацій. Фактично існуюча модель

функціонування уряду – це постійне реагування на вплив з боку громадян, що дозволяє підтримувати баланс державних і особистих інтересів. Серед неурядових організацій, що опікуються різними аспектами організації системи освіти, можна виділити такі: Американська асоціація державних коледжів та університетів (AASCU); Американські ради за міжнародну освіту (ACTR/ACCELS); Національна рада з акредитації педагогічної освіти (NCATE); Американська рада з питань освіти (ACE); Національна асоціація відділів освіти (NSBA); Служба тестування в освіті (ETS) та інші. Отже, у вищій освіті США сьогодні діє шість асоціацій, які є неурядовими громадськими організаціями. Функціонують вони на відповідні членські внески. Президенти цих асоціацій зустрічаються щотижнево для обговорення питань розвитку вищої освіти в США, що безпосередньо впливає на управління американськими коледжами і університетами [8]. В умовах реалізації процесів децентралізації державної влади в Україні досвід публічного управління освітою в США є надзвичайно актуальним і дозволяє в перспективі використовувати певні алгоритми, що були напрацьовані в цій країні з метою забезпечення високої якості підготовки фахівців.

Висновки. Підводячи підсумки проведеного дослідження, слід зазначити, що вища освіта США представлена у вигляді формальної та профільної. Існує велике різноманіття навчальних закладів з різною формою організації. Визначальне місце у системі вищої освіти США відіграє університет. Загалом університет не лише сприяє поширенню наукових знань та проводить культурно-просвітницьку діяльність, є потужним науковим центром, а й виступає як самостійний економічний суб'єкт, впливає на життя суспільства та регіону. Заклади вищої освіти в США мають високий ступінь автономії, проводять незалежну кадрову, освітню і фінансову політику і їх діяльність переважно регламентується відповідними радами, які плідно співпрацюють із радами освіти штату для вирішення певних питань. США мають також розгалужену систему професійних асоціацій і громадських організацій, які беруть участь в управлінні освітою. Такий досвід публічного управління освітою також може стати у нагоді на шляху створення схожих аналогів в Україні.

Подальшими шляхами наших наукових пошуків ми вбачаємо вивчення особливостей професійної підготовки майбутніх перекладачів в системі бакалаврської освіти у вищих навчальних закладах Сполучених Штатів Америки.

Література

1. Тарасова О.В. Вища освіта в США: сучасний стан та пріоритети розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_3/11tovspr.pdf
2. Лунячек, В. Е. Деякі практичні питання управління освітою в США / В. Е. Лунячек // Нова педагогічна думка . – 2008. – № 1. – С. 16–20.

3. Неборский Е.В. Университеты США: образовательный и научный центр : [монографія] / Е.В. Неборский. – Саарбрюккен: издательство "LAP Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG", 2011. – 180 с.
4. Greenwood M.R.C. Risky Business: Research Universities in the Post-September 11 Era // AAAS Science and Technology Policy Yearbook 2003 // A. Teich, S. Nelson, S. Lita (ed.) Wash. (DC): AAAS, 2003. – P. 1-21.
5. Florida R. The Role of the University: Leveraging Talent, Not Technology // AAAS Science and Technology Policy Yearbook 2000 // A. Teich, S. Nelson, C. McEnaney, S. Lita (ed.) Wash.(DC): AAAS, 2000. P. 363-373.
6. World Bank Open Data [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://data.worldbank.org/topic/education>
7. Система освіти Сполучених Штатів Америки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://izn.nau.edu.ua/obuchenie/obrazovanie-v-mire/sistema-osviti-sh-a/>
8. Лунячек, В.Е. Публічне управління освітою в США: проблеми підготовки фахівців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-4/doc/5/05.pdf>

Е. Н. Скиба

СИСТЕМА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ США: ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье рассмотрена система высшего образования США как страны-лидера по предоставлению образовательных услуг. Исследуются формы и организация высших учебных заведений в Америке, их роль и значение для общества. Изучается положительный опыт образовательной системы США с точки зрения его внедрения в Украине.

Ключевые слова: система высшего образования, высшее учебное заведение, университет, исследовательский университет, децентрализация, автономия.

K. M. Skyba

THE USA HIGHER EDUCATION SYSTEM: PROMISING PRACTICES FOR UKRAINE

The article deals with the system of higher education of the USA as country-leader in providing educational services. The forms and organization of higher educational establishments in America and their role and value for the society have been studied. The positive experience of the United States educational system in terms of its implementation in Ukraine has been researched.

Key words: higher education system, higher educational establishment, university, research university, decentralization, autonomy.